

Perly z hebrejského Matouše 7 - Mt 3:7-12

KJ: Vítejte v sedmém dílu Perel z hebrejských evangelií. Jsme ve verších 3-7 třetí kapitoly Matouše.

NG: Než začneme, chci se sdílet s něčím, co jsem dostal teprve před hodinou. Jsem v Dallasu v Texasu, ale mám někoho v Jerusalemě, kdo došel do Národní knihovny Israele a naskenoval pro mne hebrejský originál knihy mého bratrance rabína Elijah Zvi Soloveitchika z roku 1879 nebo 1880. Mám to tady, dívám se na ni. Je tu něco, co jsem nevěděl. Například původní titul té knihy v hebrejštině.. tato byla publikována v Paříži a nemá ani vročení, takže není jasné, kdy přesně byla vydaná. Když se teď na to dívám, tak ten rok vidím, ale spočítáme to později. Jde o „chronogram“, výraz, který musíte spočítat. Původní titul je *Kol Koreh, Volající hlas*. Přesně tak, jak to má Izajáš ve 40. kapitole a jak je to v Matoušovi vztaženo na Jana Křtitele/Ponořujícího. A pak je napsáno: *Nebo Talmud a Nový zákon*. To je původní hebrejský titul. Mysleli jsme si dosud, že titul „Bible, Talmud a Nový zákon“ vymyslel pro tuto knihu ultraortodoxního rabína z 19. století moderní překladatel do angličtiny. Ale původní podtitul je *Talmud a Nový zákon*.

KJ: Ale ten výraz: „Volající hlas“ pochází z Tanachu, takže ho reprezentuje.

NG: Ano. A na začátku té knihy je dlouhý úvod, který jsem neměl možnost přečíst celý, ale zdá se, že se opírá o Třináct principů víry od Maimonida. Každý z nich začíná: ANI MA'AMIN, „Věřím“. To jsou principy víry v judaismu, jak je formuloval Maimonides. Dvanáctý princip: ANI MA'AMIN BE'EMUNAH ŠLEMA BEVIJAT HAMAŠIJACH, „Věřím úplnou vírou v příchod Mesiáše“. VE'AF AL PI ŠEJITMA'AME'AH, „A i kdyby prodléval“, IM KOL ZEH HACHAKELO, „navzdory tomu budu na Něho čekat“, BECHOL JOM ŠEJAVO, „protože každým dnem může přijít“. Nádherné. Různé věci, které nebyly úplně jasné z anglického překladu, máme tady v hebrejském originále.

KJ: Wow.

NG: Odpovídá to na otázku, kterou jsme měli v předcházejícím dílu. V anglické verzi té knihy *Bible, Talmud a Nový zákon* teď v roce 2019 čerstvě publikované je na straně 79 poznámka 28, která říká: Matouš parafrázuje Micheáše 5,2: „A ty Betléme Efraty, nejmenší v Judovi. Z tebe vyjde ten k vládě Israele pro mne, jehož původ je od pradávna“. A pak se v té poznámce říká: „Toto též odkazuje na Zachránce“. Je toto od rabína Soloveitchika? Tuto otázku jsme položili v jednom z předchozích dílů. Že by rabín Soloveitchik, který není křesťanem, říkal, že Micheáš 5,2 odkazuje na Zachránce? To bych neřekl. Očekával bych, že rabín Soloveitchik řekne: „To je odkaz na Mesiáše“. Právě to totiž řekl: „Věřím plnou vírou v příchod Mesiáše“. Ovšemže Mesiáš a Zachránce není nutně totéž. Slovo MAŠIJACH, „Mesiáš“ znamená „pomazaný“. Tady je odlišné slovo: MOŠIJACH, jež znamená „Zachránce“. Když jsem to tedy viděl, moje okamžitá myšlenka byla, že tato slova sem vložil křesťanský překladatel. V této knize, která se prezentuje jako kniha akademická, je odkaz na Zachránce poněkud zvláštní. Byl jsem proto trochu zmaten a ptal jsem se, zda toto rabín Soloveitchik skutečně napsal. Tak jsem to vyhledal, a - nenapsal. V hebrejském originálu to není. Kdo to tedy napsal? Podíval jsem se do úvodu od překladatele a ten říká, že porovnával hebrejský originál z roku 1879-1880 s moderním vydáním z roku 1985, jež bylo publikováno Misijní společností v Israeli cílící na Židy. Tu misionářskou verzi jsem neviděl, ale mám podezření, že to oni přidali ta slova: „Toto též odkazuje na Zachránce“.

KJ: Originály jsi zkoumal už v té době, kdy jsem tě poznal, ty se chceš na všechno podívat sám a nespolehat na to, co někdo řekne. Tady máme knihu tvého bratrance jako dokonalý příklad.

NG: Máme tu příležitost. Je to neuvěřitelné. Žádal jsem o to před několika týdny a odpovědí bylo: „Národní knihovna Israele je kvůli pandemii zavřená. Nemůžeme se tam dostat.“ A konečně se tam ten člověk dnes ráno dostal a získal to. A to, co naskenoval, není skutečná kniha. Naskenoval fotokopii té knihy; skutečný originál té knihy je v Paříži. Někdo jel do Paříže, ofotil tu knihu na starém Xeroxu a tyto fotokopie jsou v Jerusalemě. Já teď mám sken těch fotokopií, místy je obtížné to číst, musím používat různé zesvětlovací techniky. Ale chápu, proč překladatel použil vydání z roku 1985: Protože je daleko snadnější ho číst než originál z roku 1879 nebo 1880. My ale tu příležitost máme. Fyzická kopie původní knihy je v Paříži, v Jerusalemě máme xerokopie a já mám teď jejich sken. Úžasné.

KJ: Chci tě poprosit o dvě věci. Za první, abys trochu vysvětlil, proč jsi dělal to všechno s mikrofilmy, barevnými kopiemi a co stálo jejich pořízení. A jak probíhalo shromažďování těch 28 manuskriptů hebrejského Matouše.

NG: Vysvětlím to na příkladu Josepha. Josephus své dílo napsal v 1. století n.l. My už ale nemáme ten manuskript, který psal svou vlastní rukou. Máme kopiii kopie kopie kopie kope. Ta nejstarší je z devátého století. Většina jich je ale daleko pozdějších. Ty z devátého století jsou útržkovité. Nejstarší úplné kopie jsou pozdější ještě o stovky let. A někdo získá jeden manuskript nebo dva či tři, a jde a vytiskne je. Co myslím tím, že je vytiskne? Vezme doslova malé kousky olova, na každém jedno písmeno, rozmístí je na stránku a tu vytiskne na mechanickém tiskařském lisu. Tak se to se začalo dělat v roce 1450, tehdy byla vytištěna první kniha. V hebrejštině je takovým příkladem Tosefta. Tosefta je velice důležité, rané rabínské dílo, které známe z citací a odkazů. Jeden velký badatel chtěl Toseftu v 19. století vytisknout. Kde ji sehnal? Není snadné ji získat. Potřeboval fyzický manuskript Tosefty. Mohl ji vytisknout podle dřívějších tisků, ale ty byly plné chyb. Lidé, kteří dělali sazbu, udělali mnoho chyb, které v manuskriptu nebyly.

V anglickém prostředí je slavný příklad, říká se tomu „Bible cizoložníka“. Víte o tom? V jednom z anglických výtisků překladu krále Jakuba, KJV, se místo „Necizoložíš“ píše: „Zcizoložíš“, protože vynechali „Ne“. To se dělo při tisku starou technologií, ale stává se to i při technologii nové. Takže ten badatel píše do státní knihovny v Berlíně a ptá se jich: „Mohu si vypůjčit manuskript Tosefty?“ A měl pak skutečně ve svém domě ten manuskript celá léta, přepisoval ho a studoval ho. A cestoval s ním i jinam, kde ho porovnával s jinými manuskripty. A když byl hotov, tak ho vrátil. Toto dnes již nejde. Manuskript dnes nikomu nepůjčí. Většinou máte černobílé kopie manuskriptů. Jel jsem do Berlína, do té stejné knihovny, nikoli abych studoval Toseftu, ale manuskript Tóry, svitek ze 13. století. Oni mi napsali: „Nedovolujeme osobní prohlížení. Barevné fotografie jsou k dispozici online“. Řekl jsem: „Na těch barevných fotografiích nevidím všechno“. Byl to dlouhý proces, ale nakonec řekli: „Dobře, jste oprávněný badatel. Dovolíme Vám přístup za přísných podmínek“. Chtěl jsem si udělat svoje vlastní fotografie. To mi nedovolili, i když jsem zdůvodnil, proč je potřebuji. Takže něco jsem mohl, ale něco ne.

Máme tedy k manuskriptům omezený přístup. Chcete vědět, co udělal George Howard? Objednal si mikrofilmy, fyzicky. Dostal jich devět asi z pěti knihoven, posadil se ke staré analogové čtečce mikrofilmů a četl písmeno po písmeni. Stejně čtečky jsme měli v suterénu Národní knihovny Israele. Dosud jich tam pár mají, ale dnes používají hlavně digitální čtečky mikrofilmů.

Včera jsem se zabýval jednou pasáží, k níž se, dá-li Bůh, dostaneme. Jsou v ní velké rozdíly mezi různými manuskripty, mezi řeckou verzí, hebrejskou tradiční verzí, verzí Šem Tova a ještě jednou, o nichž budeme mluvit. Rozhodl jsem se tedy prozkoumat každý jednotlivý manuskript, abych viděl, co se v každém z nich píše. Do včerejška jsem měl v počítači všechny hebrejské manuskripty, některé černobílé, některé barevné ve vysokém rozlišení, kromě dvou. Ty jsou v Moskvě v Guenzburgově sbírce. Ta je zajímavá sama o sobě.

Národní knihovna Israele se kdysi jmenovala Židovská národní univerzitní knihovna. Existovala již v roce 1917, ještě před vznikem státu Israel. Koupili tehdy sbírku manuskriptů a knih, která se nazývá Guenzburgova sbírka. Ta byla připravena v bednách k zaslání do Israele, když vypukla Říjnová revoluce a komunisté řekli: „To si ponecháme“. Já jsem do té Guenzburgovy knihovny, vlastně Státní moskevské knihovny po léta psal, od roku 2002, nejprve o mikrofilmy, později o barevné fotografie hebrejských manuskriptů Matouše. Nikdy jsem nedostal odpověď. Dokonce mi to někdo napsal rusky, protože jsem se domníval, že neumějí anglicky. Ani to nezabralo.

Včera jsem se díval na všechny manuskripty, které mají Matouše 3,10, k němuž se dostaneme, což je podle mého ve všech hebrejských Matouších ten nejzajímavější verš. Tak je procházím, slovo po slovu, písmeno po písmeni, každý z těch manuskriptů kromě těch dvou Guenzburgových. Víím, že jeden z těchto dvou ten oddíl nemá, protože je to „epitom“, tedy zkrácená verze hebrejského Matouše. Má jenom ty verše, které chce písař komentovat, a dále říká: „et cetera“, „a tak dále“. Věděl jsem, že verš 3:10 v tomto manuskriptu není. V tom druhém ale být měl. Strávil jsem na tom celý den. A mohl jsem na tom strávit týden, pokud bych neměl v počítači ty fotografie, ale protože otevírám a prohlížím jpg soubory na obrovském monitoru, jde to poměrně rychle. Mám tedy všechny až na jeden a říkám si: „Co budu dělat?“

Před několika lety jsem četl, že Státní knihovna v Moskvě uzavřela dohodu s Národní knihovnou Israele. Řekli: „Tyto manuskripty vám nedáme, i když jste je koupili a zaplatili za ně, ale jsme ochotni je naskenovat, pokud za to skenování zaplatíte“. Měl jsem jednoho dne takové tušení, řekl jsem: „Je to možná už naskenované“. Před několika měsíci jsem to kontroloval, nebylo to tam. Včera jsem to našel online. Psal jsem T-Boneovi: „Potřebuji se rychle podívat na tyto obrázky“. Dnes ráno jsem otevřel email a byly tam fotky obou Guenzbergových

manuskriptů, takže jsem mohl ten seznam dokončit. Mám už zkontrolovaný každý známý hebrejský manuskript Matouše 3:10, doslova každé slovo i písmeno. Považuji jej z textového hlediska za nejzajímavější a možná nejkompaktnější verš ze všech v hebrejském Matoušovi Šem Tova.

KJ: Nehemia udělal fenomenální práci, když shromáždil těch 28 hebrejských rukopisů Matouše a je schopen podívat se na vše, co je dostupné. To mění hru.

NG: Začněme. Přečtu verš 7.

KJ: Přečtu to nejprve z anglického překladu NASV z řečtiny, jestli mohu. Mluvili jsme o Janovi. „Když ale...“ Jan, „viděl mnohé farizeje a saduceje, jak přicházejí ke křtu, řekl jim: ‚Vy snůško zmijí. Kdo vás varoval, abyste unikli hněvu, který má přijít?‘“ Toto je založené na řečtině. Můžeš to přecíst z hebrejštiny?

NG: Dobře. Když teď řeknu „hebrejščina“... Máme 28 manuskriptů, s tímto oddílem se jich uchovalo 21. Dovol mi přečíst text, který je kompilací těchto 21 manuskriptů. VAJAAR KI RABIM ME HAPERUŠIM BA´LA´AZ FARISA´I U´MIN HACEDOKIM BA´U LETFILATO. VAJOMER LAHEM LIVRO´ACH MIN HA KECEF LE´ATID LAVOH ME HAEL, „a viděl, že mnozí z farizejů, v cizí řeči „Pharisai“, a ze saduceů přišli k jeho křtu“, či „k jeho ponoření“, „a řekl jim, aby uprchli před hněvem, který má od Boha přijít“. Na této větě je nejzajímavější výraz: „což je v cizí řeči *Pharisai*“. Už jsme o těchto glosách mluvili, a předpokládá se, že glosa byla původně napsaná na okraji a poté kopírovaná z okraje do těla textu. Nebylo to jasné: Měl Šem Tov tyto glosy před sebou, když text asi v roce 1380 kopíroval, a jen je mechanicky přepsal, nebo byly přidány na okraj později, možná samotným Šem Tovem, a do těla textu se dostaly později? To byla naše otázka.

Je to ještě zajímavější, protože Howardův text je postaven na manuskriptu z Britské knihovny a na jednom dalším, který nazývá ‚Manuskript C‘. Znal tedy dva velice podobné manuskripty. Z této rodiny manuskriptů jich já znám pět. Zmínil jsem čtyři z nich ve své knize *Hebrejský Ješua versus řecký Jesus*, protože mají všechny stejnou 23. kapitolu Matouše, k tomu se doufám dostaneme. Nalezl jsem pátý, o němž jsem si zcela jist, že z něho byly ty další čtyři kopírovány, nebo je to přinejmenším manuskript úplný, zatímco ty ostatní čtyři ne. Vtipné je, že v těchto pěti manuskriptech se píše: „A viděl mnohé z farizejů, v cizí řeči *Pharisai*, a farizejů“. Takže v Howardově textu i v pěti manuskriptech jsou farizejové dvakrát.

KJ: To je skutečně důležité. Pro ty, kteří používají Howarda, chci doplnit kontext. Dívám-li se na Howardův anglický překlad, tam je to opravené. Howardův hebrejský text píše „farizejové“ vlastně třikrát, když počítáme i ty v cizí řeči. Nemám-li přístup k žádnému jinému manuskriptu a nedívám-li se na jeho poznámky, jsem v koncích.

NG: Jsi v koncích, pokud čteš hebrejský text. Čteš-li anglický překlad, ani si nevšimneš, že je tady problém. Hebrejščina říká: „Viděl mnohé z farizejů, v cizí řeči *Pharisai*, a z farizejů“. Farizeové jsou tedy v hebrejském textu třikrát. A potom dává do uvozovek „a ze saduceů“. Když se pak podíváš na jeho poznámku dole, dozvíš se, že ty ostatní manuskripty kromě Manuskriptu C z Britské knihovny mají místo ‚farizejů‘ ‚saduceje‘. To je zřejmě správně, že? Zjevně Šem Tov, nebo původně Matouš, či kdo to psal a kopíroval, měl původně: „a viděl z farizejů a ze saduceů“. Neřekl by dvakrát „farizejů“. Jedno z toho je chyba písaře. Když někdo místo „saduceů“ napíše „farizejů“, dělá velice běžnou chybu, k níž v manuskriptech dochází pořád.

KJ: Je možné říct, že zveme lidi, aby sledovali textovou kritiku?

NG: To, co ve skutečnosti děláme, je, že se snažíme porozumět dávným textům. Máme všechny ty manuskripty. Mohli bychom předstírat, že víme, co se píše v původním, autentickém Matoušovi. Máme ale různé manuskripty. Snažíme se vám dát prostor k vlastnímu rozhodnutí. Já říkám, že je to zjevná chyba písaře. Můžete se mnou nesouhlasit a říct: „Původně tam bylo napsáno: ‚a z farizejů a z farizejů““.

KJ: Co kdyby někdo přišel s teorií, proč se zde říká „z farizejů“ třikrát? Protože se pokouší něco sdělit .

NG: Určitě jsou lidé, kteří to řeknou. Mohl bys říct: „Ten výraz, v cizí řeči *Pharisai*, to je originál. Matouš psal jak pro hebrejské, tak i pro řecké čtenáře, nebo pro lidi jiného jazyka, zde to není řecky“. Ke mně to mluví tak, že toto mění hru. Jedna kopie hebrejského Matouše Šem Tova je z Petrohradu v Rusku. Tam jsou dvě velké, rivalitní knihovny. Ruská národní knihovna s Oddělením orientálních manuskriptů (orientálních jazyků včetně

hebrejštiny, arabštiny a turečtiny), kde mají Leningradský kodex, minulé léto jsem tam strávil dva týdny a teprve předposlední den ho konečně vyndali a dovolili mi s ním strávit pět hodin. Když jsem se tam ty dva týdny díval do jiných manuskriptů, přišla žena a ptala se, jestli by mohla vidět hebrejského Matouše, kterého tam mají. Byla to Ruska a mluvila s nimi rusky. Oni řekli: „Tato žena blázní. Hebrejský Matouš neexistuje. Matouš byl napsán řecky, proč se ptá na Matouše v hebrejštině? Nic takového my nemáme“. To bylo v Oddělení orientálních manuskriptů. Tak se ptali kolegy, který mě tam dovedl, ale on to nevěděl, tak říká: „Zeptejte se Nehemii“. Tak se mě ptají a já na to: „Ten je na druhé straně města v Ústavu orientálních manuskriptů“. Takže existuje Oddělení orientálních manuskriptů a Ústav orientálních manuskriptů, který je součástí Ruské akademie věd, jsou to dvě rivalitní organizace. Tak jsem jim řekl: „Ano, je to manuskript A207, na druhé straně města. Před několika dny jsem o něj žádal a oni mi nedovolili ho vidět. Mají ho v té druhé knihovně“.

V Ústavu orientálních manuskriptů jsem strávil dva dny. Prvního dne jsem požádal o důležitý manuskript Tanachu a oni řekli, že není možné, aby mi ho ukázali, měli k tomu všemožné důvody. Nakonec mi ho na pár minut dali, ale nesměl jsem dělat žádné fotografie. Druhý den mi dovolili i fotografie. Už jsem se ani nepokoušel žádat o manuskript hebrejského Matouše A207. Mám ale černobílé fotografie toho manuskriptu z Národní knihovny Israele. V těle textu je tam na tomto místě kroužek ve větě: „A viděl mnohé z farizejů a saduceů jak přicházejí k jeho křtu/ponoření“. U slova „farizejů“ je kroužek, tak jdeš k okraji a tam vidíš: „v cizí řeči *Phariseus*“. Pamatujete se, jak jsme my i jiní mluvili o tom, že poznámky či glosy se z okrajů možná dostávaly do těla textu? Tak v manuskriptu A207 z petrohradského Ústavu orientálních manuskriptů je ta glosa ještě na okraji textu! To ukazuje, že to nějaký písař při kopírování napsal, protože si řekl: „Chceme, aby naši čtenáři byli schopni interagovat s křesťany, ale ti nevědí, kdo jsou *Prushim*. *Prushim*, to je hebrejsky. Napišme tedy ‚*farizeus*‘ v řečtině či jiném evropském jazyku, aby křesťané věděli, o čem mluvíme, protože když řekneme *Prushim*, tak nevědí, o čem mluvíme.“ Tím se naše předpoklady potvrdily. Ten manuskript v Ústavu orientálních manuskriptů v Petrohradu je bratrem dalšího manuskriptu, o kterém jsme mluvili v sérii Otevřené dveře. Ten byl původně v Židovském teologickém semináři v Breslau, což je dnes polská Wroclaw, Vratislav. Vratislav byla centrem židovského akademického vzdělávání až do křišťálové noci, kdy byla nacisty zničena, zcela vypálena. Mnohé manuskripty z té sbírky ale přetrvaly, jeden z nich je manuskript hebrejského Matouše Šem Tova. Důvodem, proč jim říkám bratrské manuskripty, je, že oba mají kromě Matouše Šem Tova i Marka, Lukáše a Jana v hebrejštině, ve verzi v podstatě totožné s katalánskými hebrejskými evangelií známými i z vatikánského manuskriptu EBR100. Dlouho to byl jediný známý manuskript. Já jsem objevil další dva manuskripty katalánské verze.

Takže, co se týče toho vratislavského a petrohradského manuskriptu, jeden byl kopírován z toho druhého, nebo byly oba kopírovány z jiného zdroje, který je třeba určit. Ale tu poznámku na okraji, kterou jsme viděli v petrohradském manuskriptu, má na okraji i manuskript vratislavský: VELOS FARISEUS. Proč by Matouš psal: „v cizí řeči“? To by nenapsal. Je to jasná poznámka na okraji a jako taková je uchována ve dvou manuskriptech. To definitivně dokazuje, že jde o glosy, které se běžně psaly na okraj.

KJ: Tak jsme už zjistili, že ve třetím verši sedmé kapitoly myslel „z farizejů a saduceů“. Je to už dávno, co mě učili, jak si zapamatovat rozdíl mezi farizeji a saduceji. Říkali tehdy, že farizeové dělali vše podle zákona, ať již podle psaného či mluveného. A saduceové nevěřili ve vzkříšení ani anděly. *Farizeové* jsou fér, protože i zákon je fér. A *saduceové* jsou smutní (*sad* je anglicky *smutný*), protože nevěří ve vzkříšení. Můžeš tedy prosím říct něco víc o tom, kdo to byli, ti farizeové a saduceové?

NG: To tě skutečně učili? Já jsem se o nich neučil z Nového zákona, protože ten jsem jako dítě nečetl. Znal jsem je ale z Talmudu. Talmud mluví o saducejích jako o lidech, kteří následují pouze psanou Tóru, nikoli ústní Tóru. Jako karaita následuji pouze psanou Tóru, tak jsem se identifikoval jako saduceus. Když jsem toho víc přečetl a nastudoval, zjistil jsem, že saduceové následovali Tanach určitým způsobem. Můžete říct, že saduceové byli sektou karaitského typu. Já se ale za saduceje nepovažuji, protože skutečně věřím ve vzkříšení mrtvých. Věřím i v anděly. Řekl bych, že saduceové jsou vůči karaitům asi jako metodisté ve vztahu k protestantům. Protestanti sahají od jižních baptistů po adventisty sedmého dne, to je veliký rozptyl, takové rozdíly, že jedna skupina říká té druhé: „Vy nejste skuteční křesťané“. Někdo zvenku by je ale mezi protestanty zařadil. Já bych řekl, že saduceové byli hnutím karaitského typu tvořeným kněžími. Svě jméno odvozují od Sádoka, což byl nejvyšší kněz za Šalamouna. Ve 44. kapitole knihy Ezechiela se mluví o Levítech, synech Sádoka, kteří byli věrní Bohu, když se jiní od jeho Tóry odvraceli. Takže si přirozeně řekli: „Ezechiel mluví o nás, my jsme doslovnými potomky Sádoka. Když Ezechiel mluví o dětech Sádoka, mluví doslova o nás“. O kom Ezechiel mluvil, to je diskuse na jindy. Oproti tomu farizeové: jejich jméno znamená „ti, kteří se oddělují od lidu“. LIFROŠ znamená

oddělit se ke svatosti, takže se oddělovali od lidu – o tom budeme více mluvit v patnácté kapitole Matouše. A možná trochu už v páté kapitole. Základní definice farizejů je, že jde o lidi, kteří věří nejen psané, ale i ústní Tóře. Věří, že ta černá slova na bílém v pěti knihách Mojžíšových, to je jen vrcholek ledovce, že sám ledovec, to je ústní Tóra, která vysvětluje, co ta slova znamenají. Tvrdí, že ústní Tóra jde zpět až k hoře Sinaj. Tomu nevěřím. Věřím, že jejich tradice sahá daleko, až před Tóru, předbíhá Tóru. Někdy je zcela opačná k tomu, co Tóra učí. K tomu se ale dostaneme. Farizeové tedy mají své tradice, které následují. Saduceové říkají: „Co je psáno v knize“. Proč tedy nevěří ve vzkříšení mrtvých? Nebo alespoň ve vzkříšení mrtvých v podobě, jak ho chápou křesťané a farizeové? Možná proto, že není zmíněno v pěti knihách Mojžíšových. Čteme o tom v Isajahu a v Danielovi, těm oni věřili. Možná chápali ty verše metaforicky, možná si řekli: „Nevíme, protože jejich spisy nemáme. Máme to, co napsaly jiné skupiny, ale ne samotní saduceové“. Ale pravděpodobněji si řekli: „To byla jenom metafora“, stejně jako to říká dnešní reformní judaismus.

Nedávno jsem mluvil o různých křesťanských denominacích s jedním Židem z Texasu. Řekl: „Vždycky mi říkali, že katolíci jsou nejvíce náboženští a protestanti jsou liberální a neberou Bibli vážně“. Já na to: „Mezi protestanty najdete liberály, kteří neberou Bibli vážně, ale jsou tam i evangelikálové, kteří z definice prohlašují, že Bibli vážně berou“. Vím, že máte lidi, kteří skutečně žijí to, co Bible říká. Mnozí říkají: „Děláme to nejlepší, co umíme, abychom žili podle toho, co Bible říká“. Máme tedy široké spektrum lidí pod jedním společným deštníkem. Vím, že evangelikálové by o mnoha liberálních denominacích řekli, že to nejsou skuteční křesťané. Z vnějšku byste mohli podobně říct: „Saduceové byli sektou podobnou karaismu“. Ve středověku byli karaité, kteří nevěřili ve vzkříšení mrtvých. Mluví se o nich jako o odchylce, asi takto: „Jsou lidé, kteří Bibli vykládají různými podivnými způsoby. Existují dokonce karaité, kteří nevěří ve vzkříšení mrtvých“. Je to výjimka z pravidla.

Saduceové byli tedy skupinou z doby Druhého chrámu, kteří následovali psanou Tóru a sestávali z kněží. Byla tam ještě další velká skupina lidu zvaná „množství, masy“. Někteří z toho množství se řadili k farizeům, jiní prostě jen četli Bibli. Mluví se zde o skupině lidí CHAVEROT, k tomu se dostaneme. V tom „množství“ je jedna skupina, k níž mám jako karaita blíž než k saduceům. Talmud o ní mluví jako o AM HA'AREC. To je hebrejské slovo pro „množství“, doslova to znamená „lid té země“, ale užívá se i v hanlivém významu, pro nevzdělance. Jako když řečtina řekne: HOI POLLOI. Jedna z definic ale je, že jde o lidi, kteří čtou Bibli, ale neslouží rabínům, nepřijímají jejich definice a výklady. Pokud bych se měl identifikovat s některou skupinou z doby Druhého chrámu, nebyli by to saduceové; byl bych AM HA'AREC. Tady se jim říká CHAVUROT, to „množství“.

KJ: V tomto oddílu se mluví o těchto dvou skupinách. A já se ptám, proč se pojmenovávají právě tyto? Chce tím Jan něco říct?

NG: To je důležitá otázka. Josephus mluví o různých židovských hnutích a říká, že jsou tři hlavní. O tom třetím se v Novém zákoně nemluví. Jsou tu farizeové, saduceové a eséni. Mnozí badatelé se domnívají, že o esénech se nemluví, protože ti, kdo psali tu knihu, byli eséni, a farizeové a saduceové byli ti ostatní. Teď ale, kdy máme spisy esénů, myslím, že můžeme spolehlivě prohlásit, že lidé píšíci Nový zákon esény nebyli. Máme svitky od Mrtvého moře. Mluví o „učiteli spravedlnosti“, který ale žil 100 nebo 200 let před našim letopočtem, snad v době Jana Hyrkána či Alexandra Jannaje, řekněme 75 let př.n.l., ale mohlo to být i dříve. Tento kus historie je poněkud nejasný, protože se vezme nějaký verš z Bible a řekne se: „Toto mluví o tom a tom ze života učitele spravedlnosti“. Ten učitel spravedlnosti ze svitků od Mrtvého moře není Ješua. Je to zcela jiná postava, která přináší všechny možné druhy zajímavého učení, na které by se podle mého Ješua díval podezíravě. Podle toho, co o něm víme z Nového zákona, tak zcela jistě.

Farizeové a saduceové tvořili dvě velká intelektuální hnutí v Jerusalémě, a eséni byli pravděpodobně třetím intelektuálním hnutím mimo Jerusalém. Z Jerusaléma byli doslova vykázáni, žili venku v poušti a svá centra měli po celé zemi. Jejich hlavní základnou byla ale judská poušť, konkrétně Kumrán a okolí. Takže farizeové i saduceové jsou hodni zmínky, protože se zde mluví o lidech přicházejících z Jerusaléma. Z Jerusaléma přicházelo i množství či masy, ale ty můžete opomenout a říct: „Je to jen houf nevzdělanců“. Farizeové skutečně používali výraz AM HA'AREC pro nevzdělance. I dnes, když někoho nazveš AM HA'AREC, míníš tím, že je nevzdělaný. Takže máme přicházející lid a ten možná nezná nic lepšího, tak se nechá Janem obelstít – to je to poselství. Přicházejí ale dokonce farizeové a saduceové a ti nejsou nevzdělaní. Jsou to lidé studující Písmo do hloubky. S jejich interpretacemi můžete nesouhlasit, ale jsou to mistři Písma, kteří ho studují, vykládají a vyučují. Takže to poselství tady zní: „Přicházejí i učitelé“.

Řekli jsme tedy, že přichází CHAVUROT, AM HA'AREC, lid země, v očích intelektuální elity množství nevzdělanců. A pak se ukáže ta elita, ti učitelé. A místo, aby Jan řekl: „Wow! Vy hoši jste právě přijali mé učení a činíte pokání. Jsem teď důležitý, protože ke mně přicházejí i farizeové a saduceové“, říká: „Vy snůško zmijí!“.

KJ: Jde po nich.

NG: Říká: „Vy jste na mě žádný dojem neudělali. Ani nevím, jestli dokážete činit pokání“. Pokud v kultuře té doby přijdou farizeové, aby studovali pod Janem, znamená to, že Jan musí být velkým učitelem. Lidé přicházejí k farizejům, nechodí k jiným lidem. Chci se tady na chvíli zastavit – o jakém množství lidí mluvíme?

Josephus mluví o tom, že bylo povstání proti Herodovi. Herodes souhlasil, že farizeje nezničí, pokud mu každý z nich bude platit daně. Když lidé platí daně, vede o tom někdo záznam. Ten uvádí v té době 1500 farizejů. Pokud to byly hlavy domácností, tak když budeme štedří, bude to řekněme 15 000 lidí. Podle archeologů a jiných badatelů bylo v té době v Izraeli 1,5 milionu Židů. Pochybuji, že i saduceů by bylo 15 000, protože to byly úzce provázané kněžské rodiny. Ale řekněme, že i jich bylo 15 000, tedy 30 000 lidí představovalo celou populaci farizeů a saduceů v celé zemi s jedním a půl milionem Židů. Nemluvíme o pohanech, kterých mohly být včetně Samařanů další dva miliony. Takže 30 000 lidí stojí za zmínku, protože lidé k nim chodí studovat. Pavel říká: „Seděl jsem u nohou Gamalielových“, ale oni přicházejí k Janovi a ten, místo aby řekl: „Gamaliel seděl u mých nohou a já jsem ho pokřtil“, říká: „pfá, tihle holomci?“ S tím kontrastuje to, jak později reaguje na Ješuu, k tomu se dostaneme v dalším dílu.

KJ: Můžeš přecíst ten verš hebrejsky?

NG: Nu, manuskript Britské knihovny „snůšku zmijí“ nemá. A manuskript C nemá tuto část verše.

Manuskript Britské knihovny má ASU PRI TEŠUVA HAŠLEMA. Co to znamená? Jsou dvě možnosti. Může se to přeložit „Přinášejte úplné ovoce pokání“ nebo, podle toho, jak to čtete, „Přinášejte ovoce úplného pokání“. Porovnejme to s řečtinou, která má něco jako „ovoce hodné pokání“. „Snůška zmijí“ ale v těchto dvou hlavních Howardových manuskriptech není. Tu mají jen tři z jeho devíti manuskriptů, D, G, a A. A má ŠOREŠ P' TANIM, doslova „kořen zmijí“. D a G mají, ZERA TANINIM, což by se mohlo přeložit jako „semeno krokodýlů“, ale může to být i nějaký druh hadů. Tady je něco zajímavého. Manuskripty D a G jasně říkají: „Moment, tady něco oproti řečtině chybí“. Takže překládají zpětně z řečtiny do hebrejštiny. Manuskript A může být tou puškou, z níž se ještě kouří. To je ten s „kořenem zmijí“. Později ve verši 10 máme něco o kořeni. Je možné, že tu máme komplexní chybu písaře. Jsem nakloněn názoru, že původní hebrejský Matouš tu „snůšku zmijí“ neměl.

Zkratka, hebrejský Matouš v tradici autentického textu „snůšku zmijí“ nemá. Ta se objevuje v manuskriptu A, nevím odkud, ale manuskripty D a G zcela jistě překládají zpětně z řečtiny. Je tam ale pouze: „Přinášejte/neste úplné ovoce pokání“.

Chci ještě promluvit o devátém verši, to je neuvěřitelná perla. Můžeš ho přecíst v překladu NASB?

KJ: „...a nepředpokládejte, že si můžete říct: ‚Máme otce Abrahama‘, neboť já vám říkám, že Bůh je schopen dát povstat dětem pro Abrahama z těchto kamenů“.

NG: Toto je příliš důležité, než abychom to mohli projít rychle. Necháme si to na příště. Jsou tady dvě velice důležité věci. Jednou z nich je slovní hříčka, která v řečtině není. A tou druhou je základní poselství, které je zde zcela odlišné a konzistentní s hebrejským myšlením. Když čtu řečtinu, říkám si: „O čem to mluví? To nedává smysl. Hebrejská verze ale smysl dává“.

Následuje to podstatné z neveřejné části v oddílu Plus.

Mt 3,9

NG: Začněme s devátým veršem, VE AL TOMRU BILEVAVCHEM AVINU AVRAHAM, AMEN ANI OMER LACHEM ŠEJUCHAL ELOHIM LEHAKIM ET BENO AVRAHAM MIN HAAVANIM HAELEH, kde je malá, ale zásadní odchylka od řecké verze: „A nedomnívejte se, že si můžete říkat: ‚Náš otec je Abraham.‘ Neboť vám pravím, že Bůh může Abrahamovi vzbudit děti z těchto kamenů“. ČSP zde překládá podle řecké verze. Překlad hebrejské verze zní takto: „A neříkejte si ve svém srdci: ‚Náš otec (je) Abraham.‘ Amen, já vám říkám, že je Bůh schopen vzbudit svého syna Abrahama z těchto kamenů“. Toto píše všech 21 manuskriptů hebrejského Matouše Šem Tova, které tento text obsahují. Domníval jsem se původně, že jde o chybu v hebrejském textu a že některé hebrejské manuskripty budou odpovídat řecké verzi, ale všechny to mají stejně odlišně: „Bůh je schopen vzbudit svého syna Abrahama“. To vysvětluje zásadní teologický problém, s nímž se bojuje.

V Dt jsou dvě konkrétní věci, které když člověk splní, má zaslíbení, že se prodlouží jeho dny na zemi. Jednou z nich je, když jdete vybrat vejce z hnízda, měli byste nejdříve odehnat ptačí matku, doslova „strážce hnízda“. Tou druhou věcí je, že máte ctít otce a matku. Farizeové věřili, že se to „prodloužení dnů“ týká posmrtného života, a saduceové věřili, že se to týká délky života potomků. S tím souvisí Ex 20,6 – Desatero, kde se píše, že Bůh prokazuje milosrdenství tisícům generací těch, kteří ho milují a dodržují jeho přikázání. Též Ex 34,7 a jinde.

Bůh vyvedl Israelce z Egypta kvůli jejich otcům, SCHUTAVOT. Pokud pokračujete ve skutcích svých otců, kteří dodržovali Desatero, pak dostanete i vy jejich požehnání. Někteří Židé si říkali, že lidé jsou hříšnější a hřeší stále, i oni sami svůj hřích milují, a že to jediné, co je může zachránit, je víra a spravedlnost jejich otců, především Abrahama. Ten ze své spravedlnosti nemohl mít užitek, protože zemřel, tak ta jeho spravedlnost se přes tisíc generací přelila na ně. Bůh ale může vzbudit Abrahama z těchto kamenů a dát mu jeho požehnání přímo – on tě nepotřebuje. Tady je to první místo, kde se o Abrahamovi mluví jako o Božím synu.

Jsou zde slovní hříčky, jak ve zpětném překladu řecké verze do hebrejštiny (BANIM – AVANIM), tak v hebrejské verzi Šem Tova: „jeho syn“ je BENO, (BET-NUN-VAV) „kameny“ AVANIM (ALEF-BET-NUN-JUD-MEM) a aliterace je i ve slovu AVRAHAM (ALEF-BET-REŠ-HEJ-MEM). Bůh je mocen přivést k životu svého syna – to je předobraz. Obě slovní hříčky je ale zapotřebí vysvětlit na základě hebrejštiny. V jiné řeči nejsou pochopitelné. Hebrejská verze mluví o vzkříšení, řecká o stvoření nových životů podobně jako při stvoření Adama.

Mt 3,10

VAJIŠALUHU RABENU: MAH NAASEH? VAJAAN LAHEM: TIZTAARU LEŠUM IŠ VELO TAANŠUM VETISMECHU BECHALKECHEM, VE CHAL HAAM HAJU CHOŠEVIM UMEDAMIM BELIBAM IM BEULA JOCHANAN HU JEŠU(AH). „A ptali se ho mnozí: Co budeme dělat? A on jim odpověděl: Nebudete (alternativně: nenechte se) zarmucovat (od) žádného člověka (=lidi) a nebudete jim dělat potíže, budete se radovat ve vašich podílech. A všechen ten lid přemýšlel a říkal si v srdci: Jestli snad Jan (není ta) záchrana.“

Tato pasáž se uchovala ve 21 manuskriptech hebrejského Matouše Šem Tova. V šestnácti hebrejských manuskriptech existuje ještě pokračování, které je také v Lukášovi, a které označuji jako Mt 3,10.2 (číslo veršů byla přidána později): Odpověděl jim: „Kdo má dvě košile, ať dá tomu, který nemá, a kdo má co k jídlu, ať činí podobně“. Tři hebrejské manuskripty ale mají místo „košile“ „perly“. Jde zřejmě o grafickou chybu způsobenou podobností písmen.

Mt 3,10 v řecké verzi je ale jiný: Sekera je už přiložena ke kořeni stromů; každý strom, který nenese dobré ovoce, bude vyťat a hozen do ohně.

Jde o synoptickou pasáž, kde se texty v jednotlivých evangeliích neliší vůbec nebo nepatrně, a to i v řeckých rukopisech, takže se usuzuje, že jeden evangelista opisoval od druhého. V řecké verzi je například Mt 3,10 slovo od slova totožné s Lk 3,9. Vzniká dojem, že buď Lukáš opisoval od Matouše nebo Matouš od Lukáše, nebo oba od Marka či ze ztraceného rukopisu Q. Autoři v dalších verších používají různá slova pro totéž, ale sdělují stejnou zprávu.

Hebrejský Matouš Šem Tova má dvě skupiny či větve. Jednu tvoří pět manuskriptů a tu druhou šestnáct manuskriptů. Ta první skupina nemá podobnosti o sekeře přiložené ke stromu, ale těch šestnáct manuskriptů ho má. Je otázka, zda se tento text z první skupiny ztratil, nebo byl přidán k textu té druhé skupiny. Ještě se to celé ale komplikuje. Máme čtyři skupiny lidí, kteří se Jana ptali, co budou dělat: 1) množství, RABENU, 2) výběrčí

daní, 3) „oni“, a 4) vojáci. Tyto čtyři skupiny se ale nevyskytují spolu ani v jednom zdroji. „Množství“ je v šestnácti manuskriptech, není v těch pěti. Je ale v řeckém Lk 3,10. Těch šestnáct manuskriptů má tedy totéž co řecká verze Lk 3,10. Je to velice komplikovaný rozbor. Porovnáním toho, co mají evangelia společné, vychází najevo, že dva verše, které jsou v Lukášovi, protože existují v hebrejské verzi Matouše, mohly být původně i v Matoušovi.

Při překládání jen vzácně dva překladatelé přeloží tutéž větu stejně. Použijí jiná slova, jiné pořadí slov, jiné obraty, překládají doslovně nebo podle smyslu. Pokud tedy ve dvou různých zdrojích existují dva verše slovo od slova stejné, považuje se to za důkaz, že šlo o opis. Pokud Matouš překládal z hebrejštiny do řečtiny, pak je možné, že to Lukáš opsal z řeckého Matouše. Hebrejský Matouš zde hraje roli; jeho šestnáct manuskriptů má Lk 3,10-11.

Další z těch, kteří se Jana ptají, co mají dělat, jsou výběřčí daní. Ti jsou pouze v Lk 3,12. Potom jsou „ti“ nebo „oni“. Ti nejsou v řeckém Matoušovi, jsou ale ve všech hebrejských manuskriptech. Nejsou ani v Lukášovi. Nakonec se ptají vojáci. Ti se nevyskytují ani v řecké, ani v hebrejské verzi Matouše. Pouze v Lk 3,14.

Závěr Mt 3,10 který je ve všech dochovaných hebrejských rukopisech Matouše Šem Tova, ale není v řecké verzi Matouše, se objevuje i v Lk 3,15 byť nikoli v doslovném znění: „Zatímco lid byl plný očekávání a všichni ve svých srdcích rozvažovali o Janovi, není-li snad on ten Kristus (=Mesiáš)“. Hebrejské rukopisy však všechny čtou: „jestli snad on není ta záchrana“. Zdá se, že toto je nezávislý svědek o Janu Křtiteli.

Tato pasáž zpochybňuje dosavadní řešení synoptického problému, kdy se běžně soudí, že Marek napsal evangelium, Matouš a Lukáš z něho okopírovali ty pasáže, které chtěli, opsali i další pasáže ze ztraceného evangelia nazývaného Q, a kromě toho každý z nich měl své další zdroje, ze kterých čerpal. Tady ale přicházíme s hebrejskou verzí Matouše, kterou opsal rabín roku 1380, zachovanou v této pasáži ve 21 rukopisech a zjišťujeme, že možná máme nezávislého svědka slov Jana Křtitele z prvního století, který nepochází ani od Marka, ani od Lukáše, ani z řeckého Matouše. Odkud tedy pochází? Pravděpodobně ze zdroje z prvního století, který přenesl. Neříkáme, že každé písmeno v hebrejském Matoušovi pochází z prvního století; to jsme nikdy netvrdili. Mezi hebrejskými manuskripty jsou drobné odchylky; například wroclawský manuskript místo „sekera“ čte „železo“ (již dosáhlo ke kořeni), ale každý další manuskript včetně petrohradského, který je jinak s tím wroclawským téměř identický, má „sekera“. Na základě toho můžeme říct, že petrohradský manuskript nebyl opsán z manuskriptu wroclawského. Odlišnosti pomáhají nalézt vztahy mezi manuskripty, což je nimravá práce. Jeden manuskript píše: „Sekera již dosáhla ke kořeni, ten strom, který nenese dobré ovoce, bude pokácen a spálen na ohni.“ Jiný manuskript: „Sekera již dopadla, a kořen stromu, který nenese dobré ovoce, bude pokácen a spálen v ohni.“ Třetí verze: „Sekera již dopadla. Vytne kořen stromu, který nenese dobré ovoce. Bude skácen a spálen v ohni.“ Jsou to drobné odchylky způsobené různou délkou písmen jako VAV-JUD. Tři manuskripty, které píší, že bude kořen vytat, nesou nejspíš chybu. Aby však bylo možné posoudit vztah mezi manuskripty spolehlivě, je třeba analyzovat větší počet odchylek či chyb. Teprve potom bude možné říct, který manuskript byl okopírován z kterého a který byl asi ten nejpůvodnější. Takto se dostaneme blíže k originálnímu textu a co nejbliž, jak to bude možné, k původnímu textu z prvního století. To, co zde máme, je ozvěnou slov, která v prvním století zaznívala.

Když lidé uvažovali, jestli není Jan tou záchranou, kterou očekávali, bylo to těsně předtím, než na scénu vystoupil ten, jehož jméno znamená „Jehovah zachraňuje“. To budeme probírat příště.